

*Ahmet Ali Özeken*, İstanbul Üniversitesinde İşletme İktisadı Doçenti: *İşletme Sevk ve İdaresinde Kuruluş Finansı Problemleri*. — İstanbul (İktisat Fakültesi Yayınlarından, No. 27) 1944. — 98 sahife. — Fiyat: 60 Kuruş.

*İşletme İktisadı araştırmaları* memleketimiz ilmî neşriyatı arasında henüz nisbeten pek küçük bir mevki işgal etmiş bulunmaktadır; herhalde bu konu üzere şimdiye kadar yapılmış olan neşriyat — muhasebe ve defter tutma usulüne ait bir takım kıymetli eserler bir tarafa bırakılacak olursa — ne sayı ne de hacim itibarıyla işletme İktisadı ilminin, ekonomik realitelerin kavranmasında olduğu kadar, tabiiyat hayatı için de ifade ettiği mana ve ehemmiyetle mütenasip bir merhaleye ulaşmış olmaktan çok uzaktır. Bu itibarla *İşletme İktisadı* çerçevesi içine giren her yeni eserin tarafımızdan memnunklıkla karşılanacağı kolaylıkla anlaşılabilir. Okuyucularımıza takdim etmek istediğimiz esere gelince, hemen söyleyelim ki, bu araştırmanın neşriyat sahasında yer almış olmasını bilhassa samimî ve derin bir memnuniyetle karşılamaktayız. Bir defa, eser, pedagojik kabiliyet ve istidadiyle temayüz etmiş bir meslekdaşımızın kaleminden çıkmış bulunuyor. Gerçekten, müellif Üniversitede ders takrirlerinde gösterdiği canlılık ve çekiciliği, kitabının yazılışında da muhafaza edebilmiş, fakat bu nokta, eserin ilmî ciddiyet bakımından taşıdığı karaktere hiç bir suretle zarar vermemiştir.

*Bay Ahmet Ali Özeken* kitabında kuruluş finansmanı mevzuunu, işletme bünye ve faaliyetleri ile ilgili çeşitli problemlerin çerçevesindeki geniş bir kadro içinde incelenmektedir. Böylelikle okuyucuya daha ilk sahifelerden itibaren, eserin mevzuunu teşkil eden problemlerin hudut, mana ve önemini kolaylıkla kavramak imkânı verilmiş olmaktadır. Fakat müellif eserin bütün devamınca kuruluş finansman ana mevzuununun çerçevesi içinde kalmakla beraber fırsat ve icaplara göre: sermaye tedariki, öz sermaye, yabancı sermaye, işletme cesameti, tesisat sermayesi, tedavül sermayesi, illh. gibi, işletme İktisadının ana kavram ve problemlerini de yakından incelemek fırsatını bulmaktadır.

„Giriş“ başlığını taşıyan birinci bahiste, müellif işletmelerin kuruluşlarıyla alakadar bütün malî meselelerin bir „bütün“ olarak ele alınması lüzumuna işaret ettikten sonra bu iddiasına temel teşkil eden sebepleri incelemekte ve kuruluş finansmanın organik bir gelişme arz ettiğine işaret etmektedir. Kanaatimizce bu görüş ve mütalea çok ehemmiyetlidir. Diğer taraftan şunu da söylemek lâzım gelir ki „giriş“ bahsında ve bundan sonraki bahislerde yürütülen mütalealar,

çok defa görüldüğü gibi yalnız anonim şirketlerin dar ve mahdut çerçevesi içinde kalmamakta, bilâkis her türlü teşebbüs şekilleri nazarı dikkate alınarak kuruluş finansmanı şümüllü ve geniş hudutları içinde incelenmektedir. *Özeken*, finansman meselelerini mütalea ederken, etüdlerini yalnız sanayi branşları sahasına bağlamamak yolu ile tek taraflı olmaktan kaçınmıştır. Bilhassa alman literatüründe müşahede edileceği gibi, bir taraftan sanayi, diğer taraftan da anonim şirketlere fazla geniş bir yer verilmiş olduğundan, *Özeken*'in anlatılan izah tarzını çok yerinde bulmak ve memnuniyetle kaydetmek icab eder.

Girişden sonra gelen birinci bahiste, işletmelerde maksimal ve minimal cesamet, daha iyi bir deyişle, minimal ve maksimal işletme hacmi konusu etrafında yürütülen mütalealar çok enteresandır. Bu bahiste, yani işletmelerde cesamet unsurunun muhtelif ölçülere — criterium'lara — vurarak incelerken kanaatimizce maliyet masrafları unsurunu göz önünde bulundurmamak da faydeli olurdu. Bu son nokta üzerindeki görüşümüz şudur: Bir işletmede orantılı-mütenasip maliyet masrafları topyekûn maliyet bünyesinde galip bir mevki tutacak olursa, böyle bir işletmenin gelişiminde „büyük işletme“ şeklini almağa doğru hiç bir temayül kaydedilemez. Bilâkis, sabit maliyet masraflarının kahir bir nisbette mevcut bulunması, işletmelerin inkişafında „büyük işletme“ tipine doğru kuvvetli bir temayül doğurur. Bu iki üç karakteristik hal arasında mutavassıt merhaleler teşkil eden ve birbirinden küçük farklarla ayrılan bir çok şekilleri tesbit ve müşahede etmek kabildir. Bu bahiste bilzce mühim olan, her şeyden önce optimal cesameti tesbit etmek mesellesidir.

İkinci bahiste, işletmelerin kuruluşunda muhtaç olunan öz sermayenin miktar ve terkibinin tesbiti ile bu sermayenin tedarik kaynakları ve şekilleri mütalea edilmektedir. Böylelikle işletme sermayesini teşkil eden muhtelif unsur ve kategorilerin ehemmiyeti ayrı ayrı izah edilmekte ve her birinin ne suretle hesabedileceği gösterilmektedir. Bu çerçeve içinde tesis sermayesi ile tedavül sermayesi arasındaki tefrike ve ezcümle „karşılık“lara mevzuun ehemmiyeti ile mütenasip bir yer verilmiştir. İkinci bahsin sonunda tabiiyat örnekleri şeklinde yer alan iki misal bilgi ve öğretim bakımından faydeli olmuştur. Kurulacak işletmenin muhtaç olacağı sermaye miktarının ne suretle tayin ve hesap edileceği sermaye bünyesi istihsal mevzuu ve bilhassa sürüm şartları bakımından çok farklı iki tip işletme üzerinde ayrı ayrı mütalea edilmiştir. Bunlardan birincisi, harcı âlem bir masnuu büyük çapta istihsal edecek olan bir sanayi işletmesi, ikincisi de sürümü gayri muayyen ve elâstikî olan ve

bundaki başka kurulacağı muhitte henüz tecrübe edilmiş bulunması „yeni“ bir hizmet işletmesinden ibarettir. İkinci hal için, misal olarak muhabere yolu ile muhtelif san'at ve mesleklere hazırlayan bir mektebin kurulması seçilmiştir.

Bu bahisde, sermayeyi terkiib eden muhtelif unsurlar incelenirken ihtiyat ve karşılıklar arasındaki mahiyet farkına işaret etmenin aynile, ihtiyat akçelerinin muhtelif tip işletmelerde oynadıkları roller üzerinde durmanın faydeli olacağı kanaatindeyiz.

Üçüncü bahis, finansman tekniğine yani sermayenin ne suretle tedarik edileceği ile ilgili problemlere tahsis edilmiştir. Bu mevzuda bilhassa önemli olarak sermaye tedariki hususunda baş vurulacak çeşitli kaynaklar üzerinde verilen izahlar dikkate çarpmaktadır. Kuruluş finansmanında zati servet kaynaklarının ve bankaların oynadığı rollerin incelenmesine lâyık olduğu mevki verilmiş ve yine bu mevzu üzerinde emisyon sendikaları adı verilen finansman teşekküllerine bilhassa geniş bir yer ayrılmıştır. Emisyon sendikalarının muhtelif tiplerinde tavassut ve yardımların alabileceği aksiyonların kat'i taahhüde mevzu teşkil etmesi „sadece garanti edilmesi“ ilâh. gibi çeşitli haller mütalea edilmiş olduğu gibi, sendika azalarını teşkil eden bankalar arasında kârın tevzii hususunda mevcut muhtelif imkânlar da etraflı bir şekilde incelenmiştir. Bu bahisde fransız mali hayatında önemli bir rol oynamakta olan *Paris* ve *Lyon* tipi emisyon sendikalarının bünye ve faaliyet mekanizmaları mufassal bir şekilde tetkik edilmiştir. Bu bahisde bilhassa fransız literatüründen faydalanmak yolunu tutmuş olan müellifin kültür ve meslek yetişmesinde daha ziyade mezkûr kaynaklara borçlu olduğu görülmektedir. Alman literatüründe ihmale uğradığı cihetle fransız sendika tipleri üzerindeki bu mufassal izahat, alman okuyucuları için zevk ve faide ile takip edilecek sayfeler teşkil etmektedir. Fakat diğer taraftan aynı sahada Almanya'da ve anglo-saxon memleketlerindeki finansman metodlarına da bir yer ayrılması da faydeli olabilir. Yakın bir gelecekte eserin ikinci bir basısında nazarı dikkate alınmasını temenni ederiz.

Dördüncü bahisde, kurulacak işletme için seçilmesi icab eden hukukî şekil meselesi üzerinde incelemeler yapılmaktadır. Bu bahisde her mesele üzerinde yürütülen mütalealarda Türk Ticaret Kanunu hükümlerinin göz önünde tutulduğu görülmektedir. Yine bu bahisde teşebbüslerin hukukî strüktürü ile finansal bünyeleri arasındaki münasebetlerin göz önüne konularak incelenmesine bilhassa kıymet verilmiştir. Dördüncü bahisde teşebbüslerin muhtelif hukukî şekilleri finansman bakımından incelenirken bilhassa anonim şirket-

lerde müessislerin şirket sevk ve idaresini ellerinde bulundurmak ve kâra rüchanlı bir şekilde iştirak edebilmek için baş vurdukları finansal strateji metodları etrafı bir şekilde tetkik edilmektedir. Bu bahsi okurken anonim şirketlerin garp dünyasında ilk yapılış devirlerinde propagandası yapılmış olan demokrasi prensiplerinden yavaş yavaş ne suretle uzaklaşabildikleri ve bu prensiplerin tamamen aksini ifade eden bir durum ve merhaleye nasıl eriştikleri müşahede edilmektedir. Gerçekten küçük tasarruf sahiplerinin, sokaktaki adamın, bir tek hisse senedi satın almak suretile, büyük teşebbüslerin senelik bilanço münasebetile ziyafet sofralarında göğsünü gere gere kazandığı ilk idealizm devirlerinden ne kadar uzakta bulunmaktayız. Böyle bir telâkki ve emelle satın alınan aksiyonlara zamanında Almanya'da „karm doyurma hisse senedi“—Fress-Aktien—adı verilmiş olması dikkate değer bir noktadır. Aynı mevzu üzerinde *Müller-Partenkirchen*'in kaleme almış olduğu mizahi bir hikâyeyi de hatırlamamak ka-bill değildir. Anonim şirketler, işletmelerin kuruluşu esnasında seçilecek teşebbüs şekillerinden birisi sıfatile ele alınarak etrafıca mütalea edilirken, hisse senetlerinden sonra obligasyonlar üzerinde de durulmuş olması tabiidir. Herhalde obligasyon ve tahvillere yer verilmesi, okuyucular için faydeli bir takım bilgilerin bu bahiste toplanmasını temin etmiştir. Yalnız şurasını de unutmamak icab eder ki, yabancı sermaye tedariki kaynaklarından birini teşkil etmek itibarile, kuruluş finansmanında bir rol oynamamakta işletme hayatının bu ilk safhası sona erdikten ve az çok önemli bir gelişme merhalesine ulaştıktan sonradır ki, finansman politikasını ilgilendiren bir tedbir kıymet ve karakterini kazanabilmektedir. Buna karşılık, Anglo-Saxon memleketlerinde gittikçe kazanan obligasyonların aksiyonlara çevrilmesi metodlarile, aksiyon ile obligasyon arasında mutavassıt bir şekil ifade eden tahvillerin ise aksiyon sermayesinin tesbiti ile ilgili mülahazalarda bir mana ve mevkii olabilir. Müellif bütün bu noktalara aynı bahisde lâyük oldukları kıymet ve ehemmiyeti vermiştir. Bu nokta ile aynı zamanda, muhtelif memleketlerde anonim şirketleri mevzuatının muktayesesı ile bahsın hudutlarına gelinmiş olmaktadır.

Bütün bu mütalealarda bilhassa takdir ile işaret etmek istediğimiz nokta şudur: Müellif teşebbüslere verilebilecek hukukî şekillerin incelenmesine tahsis ettiği bu bahisde, daima işletme faaliyetlerinden doğacak ihtiyaçları göz önüne bulundurmayı ihmal etmemiştir; bu suretle diğer bir çok eserlerde müşahede edilebildiği gibi, asıl gaye ve maksada uygun olmayarak sırf hukukî mülahazalara ve incelemelere düşmek tehlikesinden beri kalmasını bilmiştir (63 sahi-

fedan itibaren, bilhassa 80-83, 96-97 de incelenen noktaları her şeyden önce, bu zaviyeden görmek icab eder). Kuruluş safhasında, teşebbüse verilecek hukukî şekli seçerken vergi mevzuatının oynatabileceği role de bu bahiste kısaca işaret edilmiştir. Bu gibi mülâhazalar gerçekten Almanya'da 25 sene evvel teşebbüslere verilecek hukukî şeklin seçilmesi hususunda ciddi ehemmiyetli bir rol oynamıştır.

Yabancı memleketlerde de finansman problemlerini bir „bütün“ olarak ele almak suretile, esaslı ve etraflı bir şekilde mütalea eden neşriyatın sayı itibarile az olduğunu nazarı dilkate alarak Bay Ahmet Ali Özeken'in bu kitabına ayrıca kıymet ve ehemmiyet vermek icab eder. Gerçekten, kitabın sonuna ilâve edilmiş olan zengin bibliyografyanın okunmasından da anlaşılabilceği gibi, bu finansman konusu etrafında pek çok dağmık etüdler yapılmıştır. Fakat, ezetimle, Almanya'da *Schmalenbach*'ın „Finanzierungen“ adlı kitabı halâ ana eser karakterini muhafaza etmektedir. Kuruluş finansı, aksiyon ihracı tekniği ile beraber, kitabın bir bahsini teşkil etmektedir.

Bay Ahmet Ali Özeken'in kitabı üzerinde yürüttüğümüz bu kısa tahsil ve mütalealarla eserin mahiyeti hakkında okuyucularımızda toplu bir görüş ve fikir uyandırdığımızı unuyoruz. Bu esnada mevzu ve branş ile çok yakından alâkasız olmak itibarile şurada burada bazı tenkid ve mülâhazalara girişmiş olmamız ne kadar tabii ise, müellifin de bu mülâhazaların, kalbden gelen samimî ve alâka mahsulü olduğundan şüphe etmiyeceği de o derecede muhakkaktır.

Netice olarak şunu söyleyelim. Bay Özeken „Kuruluş finansı“ ile Türk işletme iktisadî literatürünü hakikî bir kıymet kazanmıştır. Eserde yalnız kuvu meslekî bilgilerle değil, hayattan alınma realitelerle karşılaşılacaktır. Bu satırları yazarken, kendisine yalnız uzun yıllardanberi devam eden mesai arkadaşlığımızın ve bu meyanda ilki büyük eserimizin neşrini değil, aynı zamanda bir çok ilmi yardım ve teşviklerini de borçlu olduğumuz sayın meslektaşımızın bu kitabının, sadece talebelerimiz nezdinde değil, aynı zamanda tatbikat hayatında da geniş bir ölçüde yayılmasını temenni etmekten kendimizi alamıyoruz.

Ord. Prof. Dr. A. Isaac

